

sits

katoen in bloei

W BOOKS

sits

katoen in bloei

sitsen uit de collectie van het Fries Museum

Gieneke Arnolli

met bijdragen van

Julia Dijkstra

Ebeltje Hartkamp-Jonxis

Renuka Reddy

Inhoud

5 Voorwoord

6 De chemie van sits

Gieneke Arnolli

16 De West-Indische Compagnie rok

Julia Dijkstra

18 Hollandse bloempotten uit India

Julia Dijkstra

28 Sits en de mode

Gieneke Arnolli

38 Hindelooper kleding

Gieneke Arnolli

42 Een popje met een schort van sits

Gieneke Arnolli

50 Amoureuze avonturen - een unieke Indiase sits

Ebeltje Hartkamp-Jonxis

60 Een sitsen spreij op Woelwijk

Gieneke Arnolli

62 Statussymbool van de adel: wapenspreien

Gieneke Arnolli

72 Exotisch katoen in het Fries Museum

Gieneke Arnolli

82 Het stopje in de zonhoed

Gieneke Arnolli

84 De jongste aanwinst: een japonse rok

Gieneke Arnolli

95 Verder lezen

96 Colofon

Afb. 14 (onder): Detail van vrouwenjak (afb. 18). Katoen, geveerd in sitstechniek, India 1775-1790. Fries Museum Leeuwarden - collectie Ottema-Kingma Stichting

Afb. 15 (rechts): Detail van palempore met grote bloemmotieven op middenveld en in rand. Katoen, geveerd in sitstechniek, India 1700-1725. Fries Museum Leeuwarden - collectie Koninklijk Fries Genootschap

Sits en de mode

Hoewel de VOC vanaf 1664 de opdracht geeft om sits mee te nemen voor de Nederlandse markt, duurt het lang voordat het een echt mode-item voor iedereen wordt. Het is en blijft exotische stof, een luxe artikel, dat daardoor gewild is. Aanvankelijk wordt sits alleen binnenshuis bij de elite toegepast, als behang, spreij of bedgordijn in slaapkamers en als huiskleding zoals huisjakjes en kamerjassen. Als goedkope variant zijn er vanaf eind zeventiende eeuw Nederlandse of Engelse bedrukte katoentjes te koop die sits imiteren.

De katoenen stof is weliswaar duurzaam, maar niet zo degelijk als de wollen stoffen waar men al lang mee bekend is en die generaties mee kunnen gaan. Als vervanging van linnen is katoen weer net te duur. Toch wordt sits langzamerhand wel onderdeel van het aanbod op de markt en men leert het kennen en waarderen. En juist dankzij katoen komt de mode tot bloei. De veranderlijke mode, die eerst alleen gold voor de dure zijdes van de welgestelden, werd dankzij het

gebruik van de goedkopere kleurrijke bedrukte katoen, vaak een imitatie van zijde, bereikbaar voor bredere lagen van de bevolking.

Huiskledij

De VOC bestelde tussen 1686 en 1738 vele sitsen cambaijen, de slanke lange Indiase mannenjassen naar Perzische snit, die in Nederland binnenshuis werden gedragen als kamerjas. Bovendien maakte men al vroeg in Nederland kennis met de gewatteerde zijden Japanse kimono. De Nederlanders hadden als het enige Europese land van 1640 tot 1853 een handelspost op het kunstmatige eilandje Deshima. Daarbij hoorde het privilege om ieder jaar op audiëntie te gaan bij de 'shogun', de Japanse keizer in Edo. Op deze hofreis bewees men aan de shogun en hoge ambtenaren eer door geschenken aan te bieden. Het was een welkome afwisseling in het alledaagse leven op het eilandje. Maar in plaats van een voorrecht werd de hofreis in de loop der tijd een last. Enerzijds omdat er nogal wat kosten aan verbonden waren, anderzijds omdat de reis ruim tweeduizend km lang was en wel drie maanden duurde, waarvan men maar twee tot drie weken aan het

Afb. 18: Vrouwenjak, met diepe halsuitsnijding en ingezette vestpandjes, met de hand gestippelde grond. Katoen, geveerd in sitstechniek, India 1775-1790. Fries Museum Leeuwarden - bruikleen Ottema-Kingma Stichting

Afb. 19 (boven): Michiel van Musscher, Portret van Johannes Hudde in een japonse rok van beschilderde zijde, 1686. Rijksmuseum Amsterdam

Afb. 20: De kraamkamer in het poppenhuis van Petronella Dunois, ca. 1676. Rijksmuseum, Amsterdam

hof doorbracht. In ruil voor de door de shogun en hoge ambtenaren gewenste geschenken kregen de Nederlandse gezanten van de keizer dertig zijden kimono's of 'rocken' – zo heette een lange jas in de zeventiende en achttiende eeuw –, de zogenaamde 'keyserrocken'. Ook andere Japanse gezagsdragers brachten daarna als relatiegeschenk 'rocken' op het logeeradres van de Nederlanders. De gezanten kwamen soms overladen met kimono's terug op Decima. De keyserrocken gingen mee naar Nederland, naar de Heren XVII, het bestuur van de VOC. De andere werden verdeeld over de Japanse ambtenaren die mee teruggereisd waren en hoge compagniedienaren.

De zijden kimono's waren naast een statussymbool een zeer comfortabele huisdracht voor de elite en de heren lieten zich er graag in portretteren. Ze werden zo geliefd in Nederland dat ze in opdracht door kleermakers in Japan werden gemaakt. Dat bleek niet genoeg te zijn. In 1689 stuurde VOC-commissaris-generaal Van Rheede vanuit de Coromandelukust zes sitsen 'rocken na Japonsche wijze' op zicht naar Nederland. Als deze zouden bevallen, dan kon hij volgend jaar duizend stuks laten maken. Ze vielen in de smaak en zo werden in India op bestelling van en voor Nederland japonse rocken gemaakt, die gedurende de achttiende eeuw veel werden gedragen. Naast deze exotische kledingstukken werden er ook modieuze modellen gemaakt, zoals de 'contouche' die van bedrukt linnen is gemaakt (afb. 21). Er is met name van Engeland bekend dat men linnen bedrukte op de manier van sits.

Afb. 21: Opvallend huiskleed of 'contouche'. Linnen, gevevrd in sitstechniek, Engeland? 1750-1780. Fries Museum Leeuwarden - bruikleen Ottema-Kingma Stichting

Hindelooper kleding

In de traditionele Hindelooper vrouwendracht zijn kledingstukken uit de zestiende eeuw bewaard. Het opvallendste was een lange slanke, openvallende jas, de 'wentke', die bij speciale gelegenheden gedragen werd. Deze oorspronkelijk wollen jas werd in de loop van de achttiende eeuw van sits gemaakt.

De sits werd gecombineerd met verschillende bontjes, geruit katoen dat eveneens uit India werd geïmporteerd. Bijzonder was, dat de gebruikte kleuren een symbolische betekenis hadden. Een aanstaande bruid droeg een witte wentke met rode bloemen, een melk-en-bloedsits, met rood-witte bontjes. Bij de bevestiging van het huwelijk in de kerk bleef de wentke traditioneel van zwarte wol. Ook in de rouw droeg men sits. De zwaarste rouwperiode duurde zeven jaar, met zeven 'trappen van verlichting'. Bij de vierde verlichting was de wentke van zwarte sits met witte bloemen, de volgende stap was een witte ondergrond met blauwe bloemen. Uit de rouw had de wentke alle kleuren en waren de bontjes rood-wit-blauw geruit. Deze traditie is omstreeks 1850 vastgelegd in naïeve tekeningen door de Hindelooper Hendrik Lap (afb. 30 en 31).

Naast de lange wentke bestond ook een kort jasje met dezelfde vorm, het kassekijntje, afgeleid van het

Afb. 29: Sitsen Hindelooper wentke, vrouwenjas, uit de rouw. Katoen, geveerd in sitstechniek, India ca. 1750. Fries Museum Leeuwarden - bruikleen Ottema-Kingma Stichting

Franse casaquin. Dat was minder kostbaar en meer voor dagelijks gebruik.

Onder de wentke droegen de vrouwen een onderjak met lange mouwen, die in de winter van zijde en 's zomers van sits waren. Die mouwen waren in prin-

Afb.30: Hendrik Lap, links ongetrouwde vrouw in kassekijntje, rechts getrouwde vrouw in wentke, 1850-1860. Fries Museum Leeuwarden - collectie Koninklijk Fries Genootschap

cipe los en dus verwisselbaar. Er is een bijzonder paar losse mouwen bewaard gebleven van sits met contouren van bladgoud (afb. 67). Deze mouwen konden absoluut niet gewassen worden, omdat dan het bladgoud los zou laten. Eigenlijk was sits met bladgoud alleen bestemd voor Indiase vorsten. In Europa is het daarom betrekkelijk zeldzaam. Dat neemt niet weg, dat goudsits af en toe op de markt kwam. Een advertentie in de Leeuwarder Courant meldt dat notaris van der Ley in Leeuwarden op 29 mei 1769 bij boelgoed de nalatenschap van een hoge militair zal verkopen, waaronder mannenjassen, [...] 'als mede twee Curjeuse stukken Oostindisch Chits met Goud en Zilver bewerkt'. Het was de gewoonte om met Pinksteren de mooiste kleding aan te trekken en de goudsitsen mouwen zijn ongetwijfeld op zo'n moment gedragen.

In de zomer, als de Hindelooper mannen hun handelsvaart maakten, werden de kostbare wentkes en kassekijntjes niet gedragen. Dan liepen de vrouwen 'yn 'e mouwen', in feite in hun onderjak.

Deze goed wasbare stoffen waren natuurlijk zeer geschikt voor kinderkleding, dus Hindelooper baby's hadden sitsen jakjes, mutsjes en wantjes. De jakjes lijken mini-kassekijntjes: ze zijn op dezelfde manier afgewerkt met langetband (afb. 32).

Afb. 35 (links): Kleine zonhoed met gebogen rand. Katoen, bedrukt en geveefd in sitstechniek, India 1700-1750, 39 x 45 cm. Fries Museum Leeuwarden

Afb. 36 (boven): Zonhoed, sits met kantpatroon naar voorbeeld Europese zijde. Katoen, geveefd in sitstechniek, India 1720-1740, 57 x 57,5 cm. Fries Museum Leeuwarden - collectie Koninklijk Fries Genootschap

Afb. 54 (links): Detail met herten, van afb. 50

Afb. 55: Detail van palempore met Beuckerwapen. Katoen, geveerd in
sitsstechniek, India 1700-1750, 372 x 275 cm. Fries Museum Leeuwarden -
bruikleen familie Beucker Andreae

Colofon

Uitgave:

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com
i.s.m.

Fries Museum, Leeuwarden
info@friesmuseum.nl
www.friesmuseum.nl

Sits, katoen in bloei - sitsen uit de collectie van het Fries Museum is verschenen ter gelegenheid van de tentoonstelling *Sits, katoen in bloei*, 11 maart - 10 september 2017 in het Fries Museum in Leeuwarden.

Het onderzoek voor deze uitgave kon uitgevoerd worden dankzij een Conservatoren Stipendium van het Prins Bernhard Cultuurfonds. Een deel van de fotografie van de sitsen uit het Fries Museum is gesponsord door fotostudio Noorderblik. Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van

Stichting Joes Lemmers Fonds
Stichting Pieter Haverkorn van Rijsewijk

Teksten:

Gieneke Arnolli
Ebeltje Hartkamp-Jonxis
Julia Dijkstra

Redactie: Marlies Stoter

Beeldredactie: Gieneke Arnolli en Julia Dijkstra

Vormgeving: Richard Bos

Fotoverantwoording:

De foto's zijn gemaakt door fotostudio Noorderblik met uitzondering van:

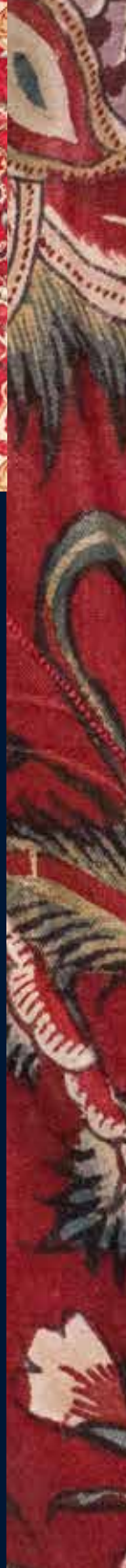
Fries Museum, Leeuwarden: afb. 7, 23, 26, 30, 31, 32, 33, 34, 56, 64, 68, 69, 80; Tom Haartsen: afb. 21, 29, 60, 61; Fabian Samidjono: omslag en afb. 8, 51
Kyoto National Museum, Kioto: afb. 44
Les Arts Décoratifs, Parijs, Jean Tholance: afb. 49
Renuka Reddy, Bangalore, India: afb. 4, 5
Rijksmuseum, Amsterdam: afb. 10, 19, 20

© 2017, De auteurs / Fries Museum / WBOOKS

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 94 625 8184 5
NUR 655

Sits, katoen in bloei laat de mooiste en meest bijzondere sitsen zien uit de collectie van het Fries Museum. Het vertelt de verhalen van de mensen die de sits aan ons hebben overgeleverd.

Sits is het oorspronkelijk handgeschilderde, geglansde katoen uit India. Het Nederlandse woord sits is afgeleid van het Perzische chitta, dat 'bedrukt' betekent. Het is een tijdrovende techniek met gebruik van chemische middelen om plantaardige kleurstoffen te binden aan katoenvezels. De stof is daardoor niet alleen soepel en veelkleurig, maar ook was- en kleurecht.

In de zestiende eeuw bestond er in Azië een levendige handel in het handbeschilderde katoen. Vanaf 1664 nam de Verenigde Oost-Indische Compagnie sitsen mee naar de Republiek. Hier werden de beschilderde doeken gebruikt als wandbespanning en spreien, maar ook in mannen-, vrouwen- en kinderkleding.

Sits werd het kenmerk van de Hindelooper streekdracht. Mede hierdoor beschikt het Fries Museum over een grote collectie sitsen. Topstukken zijn een achttiende-eeuwse kimono en een wandkleed uit de zeventiende eeuw: de oudste sits in Nederland.

**FRI
ESM
USE
UM**

WWW.WBOOKS.COM